

قدری در مدارس

راهنمای عملی مقابله برای مدارس و والدین

با رویکرد پیشگیری رشد مدار

دکتر سید عدنان حسینی

(روانشناس تربیتی و مدرس دانشگاه)

دکتر حسن بابایی

(حقوقدان و جامعه شناس)

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور : قلدری در مدارس - راهنمای عملی مقابله برای مدارس و والدین با رویکرد پیشگیری
رشد مدار / سید عدنان حسینی، حسن بابایی.
مشخصات نشر : تهران: خرسندی، ۱۳۹۶-
مشخصات ظاهری : ۲۸۷ ص.
شابک : 978-600-114-790-6
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
موضوع : زورگویی در مدرسه (Bullying in schools)
موضوع : زورگویی در مدرسه - - پیشگیری (Bullying in schools - - Prevention)
موضوع : مدرسه‌ها - - مدیریت و سازماندهی - - مشارکت والدین
موضوع : School management and organization - - Parent participation :
شناسه افزوده : بابایی، حسن، ۱۳۵۷-
رده‌بندی کنگ : LB۳۰۱۳/۳/ح۴۷ق۱۳۹۶
رده‌بندی ری : ۳۷۱/۵۸
شماره کتابشمار ملی : ۴۸۸۶۸۱۲

انتشارات خرسندی

تهران، خیابان انقلاب - خیابان فخر رازی - خیابان لبانی نژاد - نرسیده به خیابان دانشگاه -

پلاک ۱۷۴ - وا - ۲

تلفن: ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵ - ۶۶۹۰۷۱۴

فروشگاه شماره ۱: دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی - تلفن: ۶۶۴۱۰۲۰۳

فروشگاه شماره ۲: میدان انقلاب، خ منیری جاوید (اردیبهشت)، پلاک ۹۱ - تلفن: ۶۶۷۵۵۹۱۰ - ۶۶۹۵۰۷۵۹

فروشگاه شماره ۳: خ انقلاب، نرسیده به میدان فردوسی، کوچه شهید برات - دانشکده حقوق دانشگاه آزاد،

طبقه زیرین (قسمت کتابفروشی): ۶۶۷۵۵۹۱۰

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

قلدری در مدارس

راهنمای عملی مقابله برای مدارس و والدین با رویکرد پیشگیری رشد مدار

دکتر سید عدنان حسینی - دکتر حسن بابایی

چاپ اول: ۱۳۹۶ - شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

صفحه‌آرایی: الهام پیدایی

قیمت: ۲۰۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114-790-6

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۷۹۰-۶

فهرست مطالب

۹	 مقدمه
۱۵	 فصل اول: آشنایی با پدیده قلدری در مدرسه
۱۶	 چند مثال از موقعیت‌های مختلف و احتمالی قلدری
۱۸	 داستان‌هایی واقعی از مدهای دردناک قلدری
۲۱	 تعریف قلدری
۲۶	 طبقه‌بندی اولیه قلدری
۳۰	 طبقه‌بندی قلدری بر اساس نقش افراد
۳۰	 الف) گروه قلدر
۳۲	 علائم قلدر بودن
۳۳	 ب) گروه قربانی
۳۵	 علائم قربانی شدن
۳۷	 ج) گروه قلدر-قربانی
۳۸	 د) گروه تماشاچی یا نظاره‌گران قلدری
۴۴	 طبقه‌بندی قلدری بر اساس شکل رفتار قلدرانه
۴۴	 الف) قلدری فیزیکی
۴۵	 ب) قلدری کلامی
۴۵	 ج) قلدری رابطه‌ای یا روانشناختی
۴۷	 میزان شیوع قلدری و قربانی شدن
۵۰	 جنسیت و قلدری
۵۰	 الف) جنسیت و نرخ قلدری سستی

- ب) جنسیت و نوع رفتار قلدرانه ۵۲
- پیامدهای قلدری ۵۶
- پیامدهای قلدری بر گروه دانش آموزان قربانی ۵۷
- پیامدهای قلدری بر گروه دانش آموزان قلدر ۶۰
- پیامدهای قلدری بر گروه دانش آموزان قلدر- قربانی ۶۲
- پیامدهای قلدری بر گروه دانش آموزان مشاهده گر ۶۳
- خودکشی: پیامد غیر قابل جبران قلدری ۶۴
- پیامدهای دراز مدت قلدری ۶۵
- مبانی نظری قلدری ۷۰
- عوامل اساسی در قلدری ۸۰
- الف) عوامل درون فردی ۸۰
- ب) عوامل مرتبط با خانواده ۸۸
- ج) عوامل مرتبط با مدرسه ۱۰۱
- سیاست‌ها و برنامه‌های ضد قلدری ۱۲۰
- فصل دوم: راهکارهای عملی ضد قلدری برای عواید کارکنان مدرسه ۱۲۵
- الف) استراتژی‌های پیشگیرانه ۱۲۷
- ب) استراتژی‌های واکنشی یا مداخله‌ای ۱۴۸
- فصل سوم: راهکارهای عملی ضد قلدری برای معلمان ۱۶۵
- الف) راهکارهای عمومی ۱۶۷
- ب) راهکارهای مبتنی بر فعالیت‌های کلاس و برنامه درسی ۱۹۲
- فصل چهارم: راهکارهای عملی ضد قلدری برای دانش آموزان ۲۰۱
- راهکارهای عملی ضد قلدری برای دانش آموزان قربانی ۲۰۴

۲۱۹	راهکارهای کاهش رفتارهای قلدرانه برای دانش آموزان قلدر.....
۲۲۸	راهکارهایی برای دانش آموزان تماشاچی قلدری.....
۲۳۷	فصل پنجم: راهکارهای عملی ضد قلدری برای والدین.....
۲۴۷	الف) راهکارهای عمومی.....
۲۵۸	ب) راهکارهای مواجهه با فرزند قربانی.....
۲۶۵	ج) راهکارهای مواجهه با فرزند قلدر.....
۲۶۹	سمن باسی.....
۲۷۱	واژه نامه نگلیسی - فارسی.....
۲۷۵	منابع و مآخذ.....
۲۷۵	فارسی.....
۲۷۷	انگلیسی.....
۲۸۴	اینترنتی.....

مقدمه

«تا ابد به یاد خواهم داشت و هیچ گاه فراموش نمی‌کنم:

دوشنبه: پولم را گرفتند.

سه شنبه: فحش دادند.

چهارشنبه: اسم را پاره کردند.

پنجشنبه: خونین و مالینم کردند.

جمعه: همه چیز تمام شد.

شنبه: آزادی»

آخرین برگه‌های دفترچه خاطرات پسر سیزده ساله‌ای به نام «ویجی سینگ^۱». روز یکشنبه او را به جاسی^۲ افکند که خود را از نردبان پلکان منزل خلق آویز کرده بود (کلوروسو^۲، ۳۹۲).

هدف اساسی از ورود کودکان و نوجوانان به مدرسه، یادگیری و در نهایت رشد همه‌جانبه در ابعاد مختلف فردی، اجتماعی و تحصیلی بر مبنای ارزش‌های یادگیری‌های کسب شده در محیط‌های آموزشی است. بر این اساس فراهم کردن زمینه یادگیری و در یک فضای مناسب برای تک تک دانش‌آموزان مهم‌ترین مسئولیت سیستم آموزش در مدارس هر کشوری است. در حقیقت لازمه یادگیری بهینه خلق محیطی است که در درجه اول دانش‌آموزان در تمامی مراحل آموزش و یادگیری، بدون وجود هرگونه ترس و تهدیدی احساس امنیت روانی داشته باشند. اما هنوز دانش‌آموزانی در مدارس وجود دارند که به‌طور مطلوب به چنین آموزش‌هایی دسترسی ندارند. دانش‌آموزانی که اگر بستر مناسب

1 - Vijay Singh

2 - Koloroso

برای آنان فراهم باشد، می‌توانند مانند سایر همسالان خود گام‌های بزرگی بردارند اما به دلیل وجود موانعی از این هدف اساسی حضور خود در مدرسه بازداشته می‌شوند. یکی از این موانع اساسی شیوع قلدری در مدرسه و درگیر بودن تعداد زیادی از دانش‌آموزان در آن است. دانش‌آموزانی که روزانه مورد ضرب و شتم و آسیب جسمانی دیگر همسالان خود قرار می‌گیرند، تحقیر و تهدید و منزوی می‌شوند و مجبورند با هر دلیلی از مدرسه غیبت کرده و یا فرار کنند و هیچ احساسی از امنیت در فضای کلاس و مدرسه ندارند؛ یا دانش‌آموزی که به دلیل فراهم بودن موقعیت، هر روز دامنه رفتارهای زورگویانه خود علیه همسالان را گسترش می‌دهند و یا با واکنش‌های نامناسب و شتاب‌زده‌ای که علیه رفتارهای آنان نشان داده می‌شود از فضای آموزشی طرد و اخراج شده و یا مجبور به ترک تحصیل می‌شوند. ربابا دانش‌آموزانی که هر روزه شاهد صحنه‌های پرخاشگرانه بین همسالان خود بوده و مدتی از احساس ترس و نگرانی، ناامنی و دلزدگی نسبت به محیط کلاس و مدرسه خود هستند.

قلدری^۱ زیر مجموعه‌ای از رفتارهای پرخاشگرانه است که در هر سنی و در میان گروه‌ها و اجتماعات مختلف انسانی قابل مشاهده است و به طور عام به عنوان الگوهای ثابت رفتارهای آسیب‌رسان که واجد نوعی عدم توازن قدرت میان فرد یا افراد قلدر و فرد قربانی هستند تعریف می‌شود. در این میان مدارس یکی از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی هستند که قلدری در آنها به شکل گسترده‌ای رایج است. در -مقالات- انعقاد بر این است که قلدری با تاریخ پیدایش مدارس در هم آمیخته است و برای نسل‌ها زیادی دانش‌آموزان عادت به آزار رساندن به همسالان و همکلاسی‌های خود داشته‌اند. امروزه هم قلدری در مدارس یک معضل گسترده جهانی محسوب شده و یکی از حادترین و رایج‌ترین مشکلاتی است که مدارس هر کشوری با آن مواجه هستند، این در حالی است که همه دانش‌آموزان حق برخورداری از یک آموزش توأم با امنیت را دارند.

این شکل از خشونت مدرسه‌ای مشکل اجتماعی عمده‌ای است که علاوه بر اینکه می‌تواند بر اهداف تعلیم و تربیت اثرات زیاد و گاهاً جبران ناپذیری داشته باشد، بر بهزیستی روانی - اجتماعی، خانوادگی و شخصی دانش‌آموزان تأثیرات ناگوار عمده‌ای می‌تواند بگذارد. قلدری علاوه بر تأثیرات نامطلوب بر دانش‌آموزان در زمان حال، پیامدهای طولانی مدت فراوانی هم بر روی دانش‌آموزان درگیر در قلدری و حتی بر سایر دانش‌آموزان و کل مدرسه به عنوان یک اجتماع انسانی می‌گذارد. قلدری اگر چه در کوتاه مدت ممکن است ظاهراً پیامد‌های مثبتی برای افراد قلدر^۱ در پی داشته باشد و به عنوان ابزاری برای برآورده کردن خواسته‌ها و نیازهای آنان بکار رود، ولی رفتار آنها در گذر زمان تقویت شده و به یک الگوی ثابت رفتار، تبدیل می‌شود که در تمام زندگی بزرگسال آنها جلوه‌گر می‌شود، به گونه‌ای که قادر می‌تواند پیش زمینه‌ای برای رفتارهای مخرب و بزهکارانه و ضد اجتماعی در بزرگسالی این افراد شود. در افراد قربانی^۲ هم پیامدهای دراز مدت و ناگواری مانند بروز مشکلات شخصی و خانوادگی و شغلی گسترده به دلیل اعتماد بنفیس پایین، افسردگی‌های دراز مدت و احتمال سوءتصرف به رفتارهای انتقام جویانه علیه جامعه به شیوه‌های خطرناک و پیامدهای ناشناخته فدوان دیگری وجود دارد. بعلاوه در اتمام افراد درگیر در قلدری حتی دانش‌آموزانی که فقط طارک‌گیری هستند احتمال پیدایش مشکلات روانشناختی در بزرگسالی مانند افسردگی و پروراندن انگار خودکشی و یا اقدام به خودکشی به طور معناداری بالاتر بالاتر از افراد غیردرگیر هستند است. به اعتقاد الویوس، نظریه پرداز پیشگام در زمینه قلدری مدرسه، تأثیرات منفی فردی، رفتار از قربانیان و افراد قلدر است. چنین رفتارهایی بر پیکره جامعه آسیب زده و آنرا به یک جامعه ناسالم و مکانی نا امن برای اعضای آن تبدیل می‌کند.

مدارس کشور ایران هم از این قاعده مستثنی نیستند و تحقیقات توصیفی اندک صورت گرفته هم در این حوزه نشان از آمار بالای شیوع قلدری در میان دانش‌آموزان ایرانی دارند.

1- Bullies

2- Victims

علیرغم اینکه در کشورهای پیشرفته اروپایی و آمریکای شمالی بیشتر از سه دهه است که به طور علمی بر روی این پدیده در ابعاد مختلف برای شناسایی ماهیت آن، عوامل سبب ساز و راهکاری پیشگیری و مقابله با آن مطالعه صورت می گیرد و در بسیاری از این کشورها مانند فنلاند و نروژ با توجه به اهمیت و حساسیت موضوع، برنامه های ضد قلدری در سطح ملی تدوین و بکارگیری شده اند، متأسفانه در ایران چه در سطح آموزش و پرورش و مدارس و سایر نهادهای مسئول و چه در سطح جامعه و خانواده ها نه تنها کار عملی چندانی در این خصوص صورت نگرفته است بلکه هنوز اطلاعات توصیفی اولیه اندکی نیز از این پدیده در سطوح مختلف جامعه بویژه خانواده ها و مدارس وجود ندارد.

حال با عنایت به خلأ یک منبع مناسب در حوزه قلدری مدارس در داخل کشور و همچنین ضرورت توجه به این پدیده به صورت کلان و گسترده، هدف از تدوین کتاب حاضر فراهم کردن زمینه ای برای کسب آگاهی های اساسی درباره قلدری و همچنین شناخته شده ترین راهکارها، پیشگیری و مقابله با آن است که می تواند هم برای معلمان و عوامل مختلف مدرسه و هم تمامی گروه های دانش آموزان و والدین اطلاعات مفیدی را فراهم کند. علاوه بر توجه به پیامدهای در مدت قلدری که می تواند سبب مشکلات اجتماعی عدیده ای در آینده شود، مجربانه تر علاوه بر آموزش و پرورش می تواند برای تمامی نهادهای مختلف مسئول در پیشگیری و مقابله با مشکلات و آسیب های اجتماعی مفید باشد.

این مجموعه در پنج فصل تدوین شده است. در فصل اول به تعریف قلدری و ویژگی های آن، نرخ شیوع و همچنین طبقه بندی های رایج در قلدری پرداخته است. در ادامه با توجه به اهمیت و همچنین گستردگی پیامدهای مختلف قلدری بر گروه های مختلف دانش آموزی درگیر در آن، قسمت دیگر این فصل به این موضوع اختصاص یافته است. در آخر فصل هم عوامل اساسی دخیل هم در ظهور و تداوم و هم در پیشگیری از قلدری یعنی عوامل فردی، عوامل خانوادگی، عوامل مرتبط با مدرسه و نقش معلمان و عامل همسالان مورد بررسی قرار گرفته اند. در فصل های بعدی برنامه بهترین راهکارهای شناخته شده برای

هم پیشگیری و هم مقابله با قلدری به صورت جداگانه برای چهار گروه اصلی، عوامل مدرسه (فصل ۲)، گروه معلمان (فصل ۳)، گروه‌های مختلف دانش‌آموزان (فصل ۴) و در نهایت گروه والدین (فصل ۵) بصورت عملی آورده و توضیح داده شده‌اند.

در تدوین فصل‌های دوم، سوم، چهارم و پنجم و در راستای استخراج راهکارهای عملی برای هر کدام از گروه‌های عوامل مدرسه، معلمان، دانش‌آموزان و والدین منابع داخلی و خارجی فراوانی از جمله برنامه‌های ضد قلدری تدوین شده در کشورهای مختلف، کتاب‌ها، مقالات در این حوزه مورد مطالعه و استفاده قرار گرفته‌اند. در ضمن در تدوین این فصل با تلاش بر این بوده است برنامه‌هایی برای آموزش انتخاب شوند که با شرایط و امکانات حداقل موجود در مناطق مختلف کشور ما همخوان بوده و قابلیت اجرایی در محیط کلاس، مدرسه، انوا ه را داشته باشند. از مهمترین منابع مورد استفاده برای تدوین این فصول می‌توان موارد زیر را برشمرد:

✓ کتاب «قلدری در مدرسه»، نوشته می‌دانیم و آنچه می‌توانیم انجام دهیم (الویوس، ۱۹۹۳؛ ۲۰۰۶).

✓ استراتژی‌های ضد قلدری (تامسون و اسمیت، ۲۰۱۰؛ ۲۰۱۲).

✓ برنامه جامع ضد قلدری انیستیتوی پیشگیری و مقابله با خشونت ملیسا^۱ (۲۰۰۵).

✓ کتاب‌های «محافظت از فرزند خود در مقابل قلدری»، «راهنمای قدم به قدم اجرای موفق یک برنامه ضد قلدری» (بیانی^۲، ۲۰۰۸؛ ۲۰۱۰).

✓ کتاب «قلدر، توسری خور و تماشاچی» (کلوروسو، ۱۳۹۲).

✓ برنامه جامع ضد قلدری دپارتمان آموزش عمومی دانشگاه ویسکانسین^۳ (۲۰۱۰).

✓ کتاب «قلدری در مدرسه و آنچه باید در مقابل آن انجام دهیم» (ریگبی، ۲۰۰۷).

1 - Melissa institute for violence prevention and treatment

2 - Beane

3 - Wisconsin Department of Public Instruction

- ✓ برنامه جامع ضد قلدری انیستیتی مشاوران حرفه‌ای استرالیا^۱ (۲۰۱۱).
- ✓ بسته راهنمای والدین برای مقابله با قلدری وزارت آموزش ایالت بریتیش کلمبیای کانادا^۲ (۲۰۰۳).

در اینجا لازم به ذکر است که قلدری در اساس به دو طبقه اصلی قلدری سنتی یا متداول^۳ و قلدری سایبری^۴ تقسیم می‌شود و کل این مجموعه و همچنین راهکارهای ارائه شده در آن حول بررسی قلدری سنتی یا متداول بوده و به این طبقه از قلدری پرداخته خواهد شد. امید است که این مجموعه بتواند گامی در راه کاهش قلدری در مدارس باشد و امیدواریم به روزی برسیم که هیچ دانش‌آموزی در مدارس کشورمان به دلیل ناآشنایی ما با پدیده قلدری درگیر پندهای متعدد و ناگوار آن نشود.

1 - Austrelian Institute of Professional Councillors(AIPC)

2 - British Columbia, Ministry of education

3 - Traditional Bullying

4- Cyber Bullying